

Herinner je vandaag

Manuela Zechner is de coördinator van The Future Archive: een artistiek project dat een reeks open antwoorden biedt op de vraag: hoe kunnen we verschillende toekomsten bedenken? Het project maakt gebruik van interviews die zich afspeelen op toekomstige plaatsen en tijden, die door twee of meer mensen bewoond worden als voorstellen voor futuriteit. Vanop deze plekken proberen ze om zich de hedendaagse samenleving te herinneren. Gedurende elk gesprek wordt er onderhandeld over een andere toekomst, door interviewtechnieken, dialogen en vrije speculatie.

etcetera 109

MANUELA ZECHNER
vertaald door Elke Van Campenhout

Het project wil een plaats geven aan de zorgvuldige ontwikkeling van een vocabularium en acties, die mogelijke manieren van denken, handelen en bestaan denkbaar maken. Centraal staan de hoop en het verlangen om toekomstige manieren te ontdekken om samen te leven, vanuit de dialoog tussen een herinnerd heden en een mogelijke toekomst. Maar er wordt ook gekeken naar de problematiek van de toekomstvoorstellen die al voorhanden zijn. Het uitgangspunt is altijd de praktijk (of die nu theoretisch, activistisch, wetenschappelijk of sociaal is), die verplaatst wordt naar een mogelijke toekomst waar die praktijk een invloed op zou hebben gehad. Met de vraag naar transformatie en het sociale als uitgangspunt, tekent *The Future Archive* een topologie uit van uiteenlopende scenario's en tactieken.

Hoewel er bij elk gesprek een interviewer en een geïnterviewde aanwezig zijn, staat de samenwerking centraal om een beweging te ontwikkelen naar dat wat je zou kunnen verlangen, dat wat buiten de hedendaagse taal, problemen en politiek valt, in een speels overleg tussen verbeelding en verantwoordelijkheid.

De gesprekken worden opgenomen op video en worden op een online platform geplaatst (www.futurearchive.org), dat als archief functioneert, maar ook als plek voor uitwisseling en discussie. Alle materiaal is beschikbaar en kan worden (her)gebruikt. *The Future Archive* heeft verschillende samenwerkingsprojecten in gang gezet, die gelinkt blijven aan de thematische clusters die in het project zijn ontstaan, gaande van discussies en performances, over filmvertoningen en interviewlabs, tot performancetechnologieën en schrijfsels.

Stalin and I are the only ones

*I'm back in the future again,
nothing's changed. It's all
just like I left it.*

BISHOP, X Men, 1992

Ik weet helemaal niets over 'de toekomst'. Maar ik kan me wel een voorstelling maken van de notie van 'toekomst' als deel van een breed spectrum aan theorieën, systemen en beleidsapparaten. Er zijn ongetwijfeld verschillende manieren om toekomsten te bedenken, te projecteren, of erin te investeren, en om een 'futuriteit' te begrijpen. Volgens de meeste woordenboeken betekent 'toekomst' een manier van nadenken over de tijd die voor ons ligt. Dit denken kan gestructureerd worden uit verlangen, oneindigheid, middelen, paranoia, mogelijkheden, hoop, geloof – en ja, uit het heden. Er wordt op veel domeinen nagedacht over de toekomst en elk van die domeinen stelt een verschillende benadering tot het concept voor. De toekomst kan, zoals de meeste dingen, niet enkel vanuit elk mogelijk perspectief worden gelezen, maar je kan je er ook zowat alles bij voorstellen. Omdat 'toekomst' refereert aan een open plek voor projectie, ontstaat uit dat denken ook bijna onvermijdelijk een complete realiteit of een gehele set van voorwaarden en mogelijkheden.

Onze verbeelding van de toekomst is altijd beïnvloed door ideeën, praktijken en bewegingen uit het heden (of verleden). De 'toekomst' als model laat ons toe om deze te projecteren in een ruimte waarin ze mogelijk alle levenssferen kunnen beïnvloeden (wat niet wil zeggen dat al deze projecten totalitair zijn). De 'toekomst' laat ons toe om verschil en verandering op een open manier te overdenken, aangezien ze enkel bepaald wordt door onze (huidige) kennis en hoop. Onze verbeeldingen van mogelijke toekomsten worden volledig door ons gemaakt en getransporteerd, en in die zin zijn wij er ook verantwoordelijk voor. Dat is natuurlijk moeilijk en bovendien wordt dit nog eens moeilijker gemaakt door verschillende factoren.

Verhalen van de toekomst

Terwijl 'toekomst' iets (anders) is voor iedereen, zijn er mensen die betaald worden om op dagelijkse basis te werken rond (specifieke) toekomsten. 'Future Studies' of 'futurologie' denkt na over de manier waarop veranderingen in het heden de realiteit van morgen zouden kunnen beïnvloeden. Ze doet dat vanuit een breed perspectief, met behulp van 'strategische vooruitziendheid' om 'scenario's' te creëren. Shell introduceerde 'scenarioplanning' in de jaren zeventig. Sindsdien is de sector enkel maar gegroeid. De term heeft heel wat gemeen met 'horizonscanning', waarmee het 'systematische onderzoek naar mogelijke bedreigingen, kansen en mogelijke toekomstige ontwikkelingen' wordt bedoeld, waaronder (maar niet beperkt tot) deze in de marge van het huidige denken en plannen. Een andere gelijkaardige term is 'forecasting': opnieuw een proces van evaluatie van waarschijnlijkheden, vaak gericht op de zakenwereld (als planning op aanvraag), maar ook op meteorologie, landontginning, sport, beleid, wetenschap, enzovoort. Terwijl *Future Studies* een breed onderzoeksveld beslaat, zijn de studie en de *consultancy* (die beelden van de toekomst analyseren door het verzamelen van kwantitatieve en kwalitatieve data over de mogelijkheid, waarschijnlijkheid en wenselijkheid van verandering – Wikipedia) gericht op beleidsadvies. Dit betekent dat de *wenselijkheid* gereduceerd wordt tot een factor die zich schikt naar het marktonderzoek. De meer of minder gegeneraliseerde toekomsten (en hun trends) van politiek en bedrijfsleven worden gegenereerd om vervolgens als waarschijnlijkheden te kunnen worden voorspeld en gemanipuleerd.

Een heel wat creatievere vorm van toekomstproductie is sciencefiction, die uitgaat van grotendeels imaginaire toekomstbeelden, om fictief verslag te doen van hoe een andere realiteit er mogelijk zou kunnen uitzien. Het spreekt voor zich dat een groot stuk van deze verbeelding gelinkt is aan Hollywood, maar er is ook een breed scala van alternatieve sciencefiction voorradig (*queer*, feministisch, anarchistisch, spiritueel...). Verder zijn er ook *profeten* en *toekomstvoorspellers*, die handelen in de 'toekomst', op basis van bovennatuurlijke of onwetenschappelijke methodes.

who visualize the future.

Tenslotte zijn er ook politici of andere mensen die de *toekomst* (meestal in het enkelvoud) vaak gebruiken als een belofte. *Toekomst* speelt een belangrijke rol in politiek, wetenschap, zaken en technologie: beleidsmakers, nanotechnologielabo's, ondernemers, consultants, stamcelbanken, verzekeraars, en eco-ontwerpers zijn afhankelijk van toekomstscenario's, maar ook activisten, therapeuten, artiesten, enz... Hoe dan ook duidt *toekomst* op een politieke agenda en een actieplan, dat constant verandert in relatie tot het heden.

If Europe is to flourish and create the jobs of the future, enterprise is the key.

MARGARET THATCHER,
speech Brugge,
20 september 1988

Ik stel voor dat we toekomst begrijpen als een apparaat voor projectie, die zowel massaal als enkelvoudig kunnen worden geproduceerd. Ze staan open voor allerlei soorten epistemologieën en politieke strekkingen. Wat interessant is, is het feit dat *toekomst* verantwoordelijkheid vraagt, zelfs al gaat het over een breed perspectief op de zaken. Sciencefiction schrijven kan een nuttige praktijk zijn om zich te verhouden met de wereld van vandaag. Stel je een toekomst voor zonder olie. Hoe zouden mensen dan mobiel zijn? Wat zouden ze willen betalen voor brandstof? Wie zou er zeggenschap hebben over transport? Enzovoort. Zelfs als we maar één aspect van het heden in de toekomst projecteren, roept dit heel wat vragen op omdat elke toekomst mogelijk *anders* zou kunnen zijn, en het is helemaal onze keuze of we denken dat dit ook is wat we willen.

Stalin and I are the only ones who visualize the future.

ADOLF HITLER,
Obersalzberg speech,
22 augustus 1939

Maar het is ook belangrijk om te zeggen dat we eveneens kunnen kiezen om geen concrete projectie te maken en de toekomst te zien als een geheel ander concept, zoals deconstructivisten à la Derrida dat doen. We kunnen *futuriteit* begrijpen als iets ongrijpbaars dat ons toelaat om te experimenteren en in het heden te leven op een open maar kritische manier. In die zin kan het begrepen worden als een affectieve inzet, eerder dan een reeks beelden. Hoe dan ook: *toekomst* is bijzonder politiek en performatief en het is moeilijk om haar als iets anders te zien dan een beeld of een projectiescherm.

Tijd en Vooruitgang

We *kijken ernaar uit* om iets te doen, ergens te zijn, iemand te ontmoeten. Het leven lijkt zich te ontwikkelen en op te bouwen naar momenten die we ons voorstellen en proberen waar te maken. Als we een concept van tijd als een lineaire stroom of een opeenvolging van gebeurtenissen bekijken, brengt culminatie *vooruitgang* met zich mee. Verandering wordt niet gezien als kwalitatief, maar als kwantitatief en meetbaar in eenheden (van tijd, geld, certificaten...), waar we naar verlangen en waar we minder of meer toegang tot hebben doorheen socio-culturele structuren en instituten. Het concept van de lineaire tijd hebben we overgeërfd van het judeo-christelijke idee van een begin en einde der tijden, van de geschiedenis als een beweging van één ding naar een ander in een vervolglogica die zich bepaalde doelen voor ogen stelt. Die doelen kunnen verschillen, maar ze zijn toch meestal gerelateerd aan macht, zekerheid, rijkdom of een duidelijke eschatologie.

Progressieve tijd mag echter niet verward worden met een temporele oriëntatie op zich (bijvoorbeeld in de kloktijd) omdat het gebeurtenissen bekijkt als gemedieerd door een geobjectiveerde, eenduidige, externe temporele kracht. De notie van *vooruitgang* heeft zichzelf ingeschreven in het (ver)wester(s)(d)e collectief onbewuste als handlangster van die temporele kracht. Wetenschap en technologie fungeren als de dragers van dit soort vooruitgang, die zogezegd aangedreven wordt door ontwikkelingen die het lot van de mensheid bepalen (het idee van de 'bemeestering' van de natuur is hierin uiterst belangrijk). Als model om met het heden om te gaan en toekomst te bepalen, stelt vooruitgang bepaalde handelingen voor als prioritair en legitimeert het deze handelingen (zowel in kapitalistische als socialistische systemen).

As long as I breathe, I shall fight for the future, that radiant future in which man, strong and beautiful, will become master of the drifting stream of his history and will direct it towards the boundless horizon of beauty, joy, and happiness!

LEON TROTSKY,
On optimism and pessimism: on the 20th century and many other issues, 1901

Sorry if

In de Griekse Oudheid, zowel als bij de Maya's en in Vedische tijden, werd de tijd gezien als circulair. De seizoenen of de cycli van dood en leven fungeerden vaak als model voor herhaling en de creatie van (rationele) temporele patronen. Zo'n begrip van tijd is bijzonder zinvol in een agrarische samenleving. De industriële revolutie, de versnelling van de technologische ontwikkelingen en haar zware impact op werkomstandigheden en het dagelijkse leven, hebben aanleiding gegeven tot een nieuw concept van tijd als progressief en lineair. De gerichtheid van de tijd wordt vaak gedefinieerd in termen van technologie, industrialisatie en informatisering – die allemaal gezien worden als onvermijdelijk en cruciaal – waardoor de dominantie van bepaalde ideeën over vooruitgang (evolutionair, wetenschappelijk, economisch, sociaal) nog eens worden bevestigd. *Vooruitgang* is gelinkt aan een steeds groter wordend en systematisch winstidee en aan het vermarkten van kennis, wat in vroegere tijden niet bestond.

Futurama

WALT DISNEY,
Speech on the opening
day of Disneyland,
17 juli, 1955

De spectaculaire 'Futuramas' van de jaren 1939-40 en 1964-65 op de New Yorkse wereldtentoonstelling markeren een belangrijke stap in de productie van een algemene nieuwsgierigheid, die ideeën van een 'toekomst' verbindt met technologie en consumentisme. De sferische paleizen, gesponsord door *General Motors*, trokken zo'n 25 miljoen toeschouwers en toonden een beeld van het Amerika van 2024, dat voornamelijk bestond uit supersnelwegen en auto's. De productie van een consumptistische toekomst heeft zichzelf bewezen als bijzonder succesvol, voordelig, en duurzaam. Er bestaan ontelbaar veel modellen voor de toekomst: de consumptiemaatschappij, het socialisme, de informatiemaatschappij, duurzaam leven, het Enkelvoudige, de Eindtijd, de alom verspreide droomsamenleving van iconen en beleving, de creatieve industrieën, Armageddon™, enz... Elk daarvan kan ons handelen in het heden bepalen. Hedendaagse technotopia's worden vaak gerelateerd aan het internet, nanotechnologie, neurowetenschap of biotechnologie (terwijl ze even sterk beïnvloed worden door militaire technologie). De discourses die een bepaalde ontwikkeling voorstellen als bepalend voor 'de toekomst' zijn bijzonder gevarieerd maar ze bevatten wel vaak noties als veiligheid/zekerheid, risico, efficiëntie, comfort, voordeel, duurzaamheid.

Paranoia en performativiteit

De groeiende industrieën van risicomanagement en veiligheid gaan uit van een link tussen toekomstbeelden en bedreiging. De campagnes en discourses rond terrorisme en de productie van angst die daaruit voortvloeit, hebben sinds 2001 aan invloed gewonnen, samen met de gedwongen gewaarwording van de klimaatverandering. De opwarming van de aarde confronteert ons met een mogelijk (bijna) eindpunt van de mensheid en brengt nieuwe modellen voor een duurzame toekomst voort, met de maatregelen, sociale configuraties en industrieën van dien. Relevante toekomstbeelden bepalen een beleid in het heden, maar natuurlijk kan de keuze van deze beelden nooit berusten op wetenschappelijke kennis. Terwijl we nog aan het worstelen zijn met de klimaatverandering, wordt het steeds duidelijker dat we niet zeker weten waar die verandering aan te wijten is: menselijke activiteit of de opwarming van de planeet, onafhankelijk van wat wij doen. We kunnen niet zeggen waar het over gaat, maar we hebben er wel ideeën over en dus proberen we om preventieve actie te ondernemen.

Een uitspraak doen over hoe de *toekomst* er uit zal zien, maakt duidelijk op welke manier je daar het liefst over nadenkt: misschien als een belofte, misschien als een bedreiging. Omdat *toekomst* nu precies datgene is wat nog niet bestaat, kan ze zich op geen enkele andere manier zichtbaar maken dan doorheen onze verbeelding en de acties die we plannen om haar waar te maken. Onze toekomstprojecties zijn echter gebaseerd op concrete situaties en contexten uit het heden, waarvan we bepaalde aspecten willen bevestigen en verlengen. Denkbeeldige toekomsten werken door uitbreiding: je zou hen de *toekomstige hedens* (*future presents*) kunnen noemen.

I will appear naive to you.

Future is a verb
Bruce Sterling

Ze zijn vaak gelinkt aan aansporingen, die bepaalde manieren om in de wereld te staan nog meer aanmoedigen. Een uitspraak over de toekomst is tot op zekere hoogte ook een aankondiging van die toekomst en in die zin beïnvloedt ze ook andere toekomst. Of ze nu geformuleerd wordt als een speculatie, intuïtie of voorspelling, een voorstel voor de toekomst kan potentieel belangrijk zijn voor iedereen.

De vraag die zichzelf stelt, is wat *futuriteit* nog zou kunnen betekenen. Hoe kunnen we toekomst bedenken die ons niet zijn voorgeschreven door de overheid, door bedrijven of een handvol invloedrijke mensen – niet als geïndividualiseerde toekomst, want daar zijn er meer dan genoeg van, maar als toekomst die we collectief en singulier bedenken en waarin we investeren? *We herdefiniëren onszelf voortdurend door de mogelijke manieren waarop we onze eigen toekomst projecteren.* Hoe kunnen we de toekomst begrijpen als een model voor subjectivering, een concept dat we spelen en performen, waarin we betekenis investeren, maar waartegen we ook stelling innemen of wat we ondermijnen op verschillende momenten? Wat drijft onze toekomst en hoe bedenken we ze? Hoe kan *toekomst* gerealiseerd worden als een politiek concept, dat bijdraagt tot beweging, actie en singularisatie?

Als we de *toekomst* verstaan als een emanciperende en open manier om na te denken over hoop, verlangen, openheid en verantwoordelijkheid; als iets dat verandert naargelang de context, dan zijn de manifestaties ervan meervoudig en altijd in relatie tot mekaar. Nadenken over toekomst betekent dan niet langer dat je een waarheid, wet of controlesysteem voorstaat. Het kan betekenen dat je ideeën en hoop verder kan ontwikkelen, terwijl ze het heden projecteren, reflecteren en openbreken. Zo'n toekomst zullen instabiele politieke en sociale modellen opleveren, in tegenstelling tot strikt wetenschappelijke, technologische of kapitaalgeoriënteerde vormen van verbeelding. *Toekomst* is een manier om de toekomst te verplaatsen naar het rijk van de meervoudigheid, relationaliteit en *open source*. Als ze een invloed hebben op de manieren waarop we omgaan met het heden, zullen de interacties tussen hun uiteenlopende manifestaties en inzetten heel veel voor ons betekenen.

Het zal geweest zijn.

Als je niet weet wat er komt maar nog altijd vol vertrouwen kunt handelen, laat je een plek open voor een bepaald soort van *futuriteit* om zichzelf te ontvouwen. Op hetzelfde moment kan je ook actief aan die *futuriteit* deelnemen. *Futuriteit* is misschien een meer gepaste naam voor de complexe manieren waarop we ons niet-weten en onze openheid doeltreffend kunnen inzetten. Het Franse 'avenir' of het Duitse 'Zukunft' onthullen de *aarzelings* of *onzekerere 'staat'* die ontstaat wanneer we dingen aanvoelen die nog moeten komen. De *futur antérieur* in het Frans laat ons hier iets van zien: *het zal een gedeeld proces van vraagstelling worden.* Deze vorm om te verwijzen naar het heden houdt een soort belofte in of een engagement, dat het feit dat het hier niet gaat om veiligheid of waarheid kan ontwikkelen tot een verantwoordelijkheid die sprekers of doeners nemen voor hun uitspraken/acties, waarin die een bepaalde betekenis inhouden voor de toekomst. *Het zal een rechtvaardig oordeel geweest zijn.* Nadenken over *futuriteit* kan betekenen dat je je actief engageert in het wordingsproces van een toekomst, terwijl je nooit precies weet welke richting dit proces zal inslaan. Het verwijst naar een ervaringsmodus en een ethiek die situationeel is, en hoogst reflectief. In plaats van elk begrip van interventie op te schorten door de simpele overvloed van mogelijkheden, zou *futuriteit* kunnen begrepen worden als een open en geëngageerde manier om in de wereld te staan.

Mogelijkheden zijn voor visionairen en activisten, waarschijnlijkheden voor toeschouwers en consultants.

– Welcome to a future – your future. Sorry if I will appear naïve to you – you know that I’m young and that I’m only a visitor in your space.

– Sure.

– I’ve been going through the archives, and found quite a lot of information on you – my particular interest was in the time around 2007, when you were in your late twenties. It seems that the “internet”, this early precursor to what I grew up calling the “transpository”, was a particularly important site of activity for you then?

– Yes. Back then, that technology was not quite what it is today. Most of its key features were there: you could share, talk, present, produce, inform. But what was not quite possible yet, if I remember correctly, is the democracy function, in all the aspects we know today. You couldn’t access all knowledge on that internet, nor could you access all knowledge outside of the internet, and you also couldn’t participate in direct democratic decision making. The platforms, fora and voting instances we have today only existed on a mini scale, in the framework of collaborative projects for example.

– But how did socioplanetary decisions get made, then?

...

Denken over de toekomst betekent in deze opvatting dus niet dat je moet kiezen uit miljarden scenario’s maar eerder dat je vertrekt vanuit je eigen huidige gedachten en verlangens. In dit proces zal het niet altijd mogelijk zijn om utopia en distopia van mekaar gescheiden te houden, omdat ze continu moeten worden onderhandeld in relatie tot mekaar. Nadenken over de toekomst als mogelijkheid of potentieel dat onze manieren om na te denken over de praktijk opentrekt in plaats van ze te reduceren tot waarschijnlijkheid en onontkoombaar gevaar, kan zelforganisatie en verantwoordelijkheid aanmoedigen. We zijn onvermijdelijk toeschouwers van toekomstscenario’s – of ze nu apocalyptisch, samenzweerderig, hippie, cyborg, of super-merkgebonden zijn – en we worden daar iedere dag opnieuw mee geconfronteerd. Iedere mens die je tegenkomt, heeft een eigen opvatting over futuriteit. Maar de emancipatie uit de positie van een zuivere consument van andermans toekomst, naar zowel een mee-denken als een kritische en verbeeldingrijke benadering van andere toestanden, kan heel dankbaar zijn om het begrip en de inzet van andermans projecties te relateren aan ideeën, hoop en verlangens die we zelf voorstaan. Dit proces is misschien cruciaal om toestanden in het meervoud te begrijpen. *Misschien* bestaat ook.

Toekomst als technologieën van het zelf, niet enkel technologische toestanden.

Als ik probeer om mij het heden te herinneren, zal ik me er gauw bewust van worden dat ik er niet omheen kan om meteen ook een scenario te construeren voor de toekomst. Dat scenario kan heel speculatief zijn, als een sciencefiction verhaal, vol wilde neologismen en onbekende technologische apparaten, maar het kan ook traag en zorgvuldig gewoven zijn, als een reeks interconnecties die vooruit wijzen naar wat nog niet bestaat. In feite, als ik probeer om me het heden te herinneren, zal ik bijna onvermijdelijk een toekomst voorstellen die onwaarschijnlijk en problematisch is. Als iemand anders met mij meedenkt over zo’n voorstel, hebben we heel veel om over te praten. De momenten van twijfel en onzekerheid die opduiken, leiden ons naar de vraag wat ‘toekomst’ voor ons betekent, hoe we er ons naartoe bewegen, en welke wensen - individueel of gedeeld - we voor ogen houden.

Ik kan een idee over futuriteit hebben in mijn dagelijkse leven, maar het experiment om mij mijn heden te herinneren, laat me toe om mezelf te confronteren en om de manieren te articuleren waarin ik mijn gedachten, taal, praktijk en leven projecteer. In eerste instantie kan dat voelen als een afsluiting of een reductie, maar als je het bekijkt als een spel, kan het transproductief worden. Als je probeert om één enkele wenselijke toekomst te performen, kom je al snel op een dood spoor uit. Maar als je kan wisselen tussen verschillende toestanden, in een geest van ontdekking en spel, kunnen we misschien de grenzen uitzetten van wat we als toekomst kunnen denken.